

Porten är aldrig om nätterna tillstängd

1779 skedde upptakten till det som skulle bli 1700-talets sista rättsliga strid mellan de lärda och olärda jordegummorna i Jönköping. I samband med dessa mål kom tydligt till uttryck orsaken till gräsrötternas motstånd mot de examinerade barnmorskorna: bristen på förtroende.

Sörman och Törning lät i februari instämman inte bara Sara Espelin för olaga barnmorskeri, utan även nio familjefäder som anlitat henne – bleckslagare Christoffer Fredrik Ungen, bokbindare Per Nordström, glasmästare Niclas Falkengren, krukmakare Lars Bank, skomakare Peter Tellander, hökarna Per Gylling och Nils Granander, bokhållare Adolph Lorentz Skottsberg och organisten Lars Borgström. Sara hänvisade till det tillstånd magistraten givit henne 1771 och de åtalade familjefäderna till att ett nödläge förelegat, eftersom Sörman och Törning varit borta från staden.

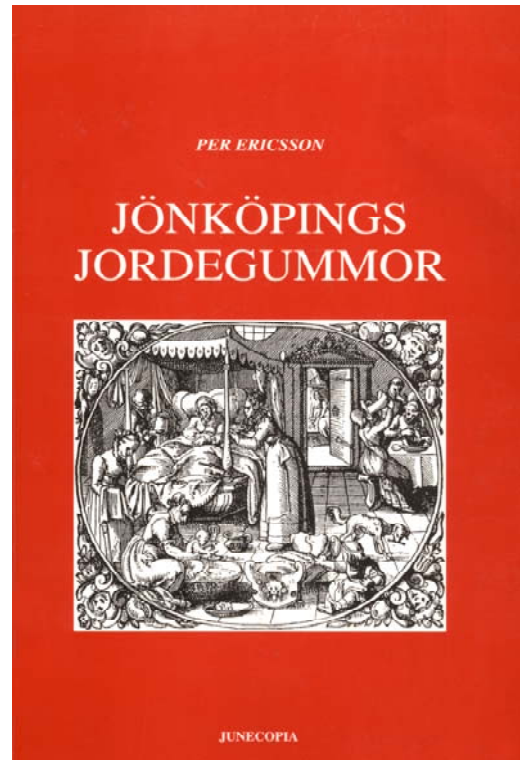
Vid andra rättegångsdagen, då Sara var bortrest på landet, lät hon genom sin make skriftligen anföra sin grämselse över att av "mina egna ämbetsysstrar barnmorskorna Sörman och Törning bliva så tröget förföljd samt med otidigheter i rättegångar, än vid ena än vid andra domstol, lika så ofta besväras" och ansåg att hon aldrig "i min tid för dem hava lagt ett strå i vägen, mindre förtjänat allt på ett slikt fientligt sätt hanteras".

Hon hävdade också allt hennes erfarenhet och insikt i jordegummesysslan inte var sämre än vederparternas och lät ingiva attester av flera personer.

Fältskären Bosell vittnade att han "aldrig försport av henne något felsteg i den sysslan vara begånget, utan snarare till hennes välförtjänta beröm lämnar det välförvärvade lovord, att hon så vida mig i 18 år veterligt är, sitt ombetrodda väl förrättat, icke heller har hon emot barnmorskeed och instruktion brukat knivar till fosters och mödrars förfång".

Tullbesökare Gabriel Östergren och snickare Daniel Gothilander intygade "att när de till räddning och hjälp för deras i barnsnöden stadda kvinnor 18 och 21 sistlidna september dessa barnmorskor över hela staden sökte och efterfrågade, ingendera av dem då vistades hemma utan på landet, vilket hänt flera gånger vid flera andra tillfällen, flera personer till s e n s i b e l ä n g s l a n".

De övriga åtalade männen inlade gemensamt ett skriftligt, massivt stöd för den "stadigt hemmavistande" hustru Saras "fullkomliga insikt, berömvärda trohet och oförtrutna möda, varigenom hustru Dahlgren förvärvat sig ej allenast vårt och våra kvinnors, utan ock största delen av hela stadens invånares, ja till och med fattigare välförtjänta förtroende, dem hon gratis eller för intet så villigt betjänt", och ansåg dels att hon snarare förtjänade att berömmas än lastas, dels att de och andra borde förskonas från "Sörmans och Törningskans otillbörliga missunnsamhet och lagstridiga påstående". De påpekade också att dessa barnmorskor "för obefogade besvär i samma ämne av höglovliga Kungl. Hovrätten redan blivit pliktfällda, men ändock ej velat på minsta sätt taga sig till vara".

Utdrag ur "Jönköpings jordegummor" (sid 28-31) av Per Ericsson

Viktigt ur juridisk synpunkt var huruvida både Sörman och Törning vistats på landsbygden när hon kallats till barnsängarna. Barnmorskereglementets § 4 tillät ju att en utbildad barnmorska tillkallades vid nödfall, då ingen utbildad jordegumma "kan eller hinner vara tillstädes". Skomakare Tellander påstod att Törning ej varit hemma, när hans hustru skulle föda. Törning kunde dock med intyg av snörmakare Christoffer Dengs och Nils Åsén visa att hon dels varit varit hemma och dels "an porten till den gård där hustru Törning bor, aldrig är om nätterna tillstängd".

Magistraten fann att Espelin inte kunde fallas och avgörande för domen var att hon 1771 fått Wåhlin tillstyrkan att bistå vid förlossningar och att dessa inträffat innan reglementet av den 14 oktober 1777 fastställts. Utslaget inskräppte dock att hon fortsättningsvis - eftersom hon inte var en edsvuren och privilegierad jordegumma - endast i högsta nödfall kunde låta tinga sig för förlossningar.

Ej brukat båtsmanskrokar eller knivar

Den 26 april 1780 var Sara Espelin åter instämd för att hon, trots erhållen varning, strax före jul olovligen hade förlöst bokbindare **Lars Magnus Rundqvists** hustru **Elisabet Hjelmberg**. Vid den fyra dagar långa rättegången intygade Jacob Dahlgren att hans hustru under 29 år "med mycket gall lovord och beröm frambragt sjuhundrasextio barn" och att både Wåhlin och Bosell rekommenderat henne att betjäna folk i deras livsnöd.

Wåhlin infann sig aldrig personligen i rätten, trots att han blev kallad. Han hade före rättegången förhört sig hos Collegium Medicum hur hustru Dahlgren, "som skall vara av snälla barnmorskor fordomdags inövad (och) med god framgång mångfaldiga barnaföderskor betjänat och därigenom ortens förtroende sig förvärvat, nu mera måtte vara att anse, sedan hon för ålderdoms skull ej kan göra någon resa till Stockholm för alt fullgöra de skyldigheter Kungl. reglementet för jordegummor befäller".

Till magistraten insände Wåhlin del svar kollegiet avgivit 29 oktober 1779, nämligen att "hon icke med några förlossningar må sig hädanefter befatta, så framt icke i nödfall och det under herr assessorns uppsikt och d i r e c t i o n".

Wåhlin inlämnade också ett intyg att "när för vid pass tre år sedan dåvarande bokbindaren (numera hökaren) Rundqvists hustru var i barnsnöd och madam Törning var hindrad aven förlösningsförrättning, men madam Sörman icke kunde igenfinnas, blev jag till den vändande kvinnan kallad, hos vilken förlossningen var uti del allra närmaste, att hjälp genast behövdes, ty kallade jag stadstjänare Dahlgrens hustru, som henne väl förlossade och skötte."

Bosell intygade å sin sida all både han och Wåhlin infunnit sig "vid madam Rundqvists inträffade häftiga barnförlossningsvårda och då fostret till en del var fött efterskickade vi Dahlgrenskan - såsom alltid tillstädes. Skyndsam och villig - att biträda barnsängskvinnan. Dahlgrenskan kom ock strax och jag, som kvarblivande, underlät icke att säga huru hon uti allt sig skulle förhålla, änskönt i anseende till mera hundra barns lyckliga framhavande, jag för ingen del tvivlade om varken Dahlgrenskans insikt eller hennes samtycke att efterfölja mitt råd. Det senare åttlytt, slog också väl ut, att förlossningen gick ordentligen för sig och både moder samt barn blevo räddade och hjälpta".

Han omvitnade också att "Dahlgrenskans tillräckliga insikt, lyckliga åtgärder, trohet, beskedlighet och verkliga tjänstaktighet med fattiga - ofta för intet - gjort henne här i staden allmänt älskad", Bosell meddelade slutligen att "all den tid jag här vistats och så ofta hustru Dahlgren betjänat barnsängshustrur jag aldrig förmärkt att hon vid slika tillfällen någonsin brukat båtsmanskrokar eller knivar, mindre ombundit någon barnföderska som välsignats

Utdrag ur "Jönköpings jordegummor" (sid 28-31) av Per Ericsson

med tvillingar, endast framfött den ena vadan den andra kunnat i fångenskapen k r e v e r a, så framt bindeln ej blivit löst och upptagen".

Hustru Rundqvist berättade att hon vid tidigare födslar betjänats av såväl Espelin som de antagna barnmorskorna, men alltid funnit den förra mera säker och pålitlig än de senare, och att hon därför hade mera förtroende rör Espelin. Om hon i framtiden skulle behöva en barnmorska så ville hon inte nyttja vare sig Törning eller Sörman och antog all "det icke henne åläggas kan vid ett slikt tillfälle lämna dess liv uti dens händer, till vilken hon icke förtroende äger".

Frågan om förtroenderelationen mellan barnaföderska och barnmorska saknade dock juridisk betydelse och Sara Espelins försök att visa att en nödfallssituation förelegat vann inte gehör hos rätten, som den 17 maj 1780 dömde henne och Elisabet Hjelmberg alt vardera böta 20 dlr smt.

Båda överklagade till landshövdingen, som 30 maj meddelade att ärendet ej låg under hans jurisdiktion och återsände det till magistraten. Denna beslöt 12 juni att målet innehöll en fråga om intrång i andras näring och således tillkom Kommerskollegiet att pröva, om kvinnorna fann det befogat.

Konkurrens med Gränna

Medan rättegången pågick i Jönköping meddelade Wåhlin magistraten den 26 april 1780 att han, efter att ha konsulterat landshövding Fredric Ulric Hamilton "ansett oundgängligt att -

Denna ovanliga målning tros vara gjord i Åbo ca 1800. Bortser man från den eleganta miljön kan man tänka sig att det är Sara Espelin som förlöser madam Hjelmberg, medan en nervös fältskär Bosell övervakar det hela. Sedan männen övertagit den ledande rollen vid förlossningar kom kroppsställningen vid födslarna att vara liggande på rygg i stället för sittande eller stående på huk eller knä (Foto: Statens konstmuseer).

ehuru denna stad hyser två i Stockholm undervisade och beprövade jordegummor (av vilka dock endast den ena är av staden antagen), men de bägge oftast tarvas för närmaste landsbygden och dessutom rör ålder, sjuklighet och flera hinder desto oftast icke kunna assistera när bekymmersamma omständigheter inträffa - nu med del första till denna staden förskaffa en ganska skicklig barnmorska, som länge däruti varit inövad vid svårare förlossningar och äger en fullgod kunskap i alla därtill hörande stycken".

Wåhlin hade därför redan träffat anstalt om att en *Regina Boström*, som ägde dessa kvaliteter, skulle sändas

från Stockholm till Jönköping. Han begärde ett snabbt beslut av magistraten att ge henne v o c a t i o n (kallelse), eftersom borgerskapet i Gränna redan erbjudit henne 100 dlr smt i årlig lön.